

PSIXOLOGIYA FANINING PREDMETI, MAQSADI VA VAZIFALARI**Qdirbaeva Eleonora Uzaqbaevna***Innovatsion texnologiyalar universiteti
psixologiya yo'nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixologiya fanining predmeti, maqsadi va vazifalari keng ko'lamda tahlil qilinadi. Psixologiya insonning ichki olami — his-tuyg'ulari, tafakkuri, xotirasi, irodasi va xulq-atvorini o'rganuvchi fan sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada psixologiyaning asosiy tarmoqlari, tadqiqot metodlari hamda jamiyat va shaxs hayotidagi ahamiyati yoritiladi. Fan sifatida psixologiyaning shakllanish tarixi va hozirgi kundagi rivojlanish tendentsiyalari ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: psixologiya, predmet, maqsad, vazifalar, ruhiyat, shaxs, xulq-atvor, ong, his-tuyg'u, psixik jarayonlar.

SUBJECT, GOAL AND TASKS OF PSYCHOLOGY

University of Innovative Technologies

1st year student of psychology

Kdirbaeva Eleonora Uzaqbaevna

Abstract: This article analyzes the subject, goals and tasks of psychology in a comprehensive manner. Psychology is considered as a science that studies the inner world of a person - emotions, thinking, memory, will and behavior. The article covers the main branches of psychology, research methods and its significance in the life of society and the individual. The history of the formation of psychology as a science and current development trends are also analyzed.

Keywords: psychology, subject, goal, tasks, psyche, personality, behavior, consciousness, emotions, mental processes.

Psixologiya insonning ichki ruhiy olami, ya'ni his-tuyg'ulari, tafakkuri, xohish-istaklari, xotirasi va xulq-atvorini o'rganuvchi fan. "Psixologiya" so'zi yunoncha ikki so'zdan tashkil topgan: "psyhe" — ruh, jon va "logos" — fan, ta'limot degan ma'noni anglatadi. Shu ma'noda psixologiya — ruh haqidagi fan deb tarifi berilgan bo'lsa-da, zamonaviy psixologiya faqat ruh tushunchasiga emas, balki insonning psixik faoliyatini keng qamrovli o'rganishga qaratilgan ilmiy

intizomdir. Psixologiya fanining tarixi qadim zamonlarga borib taqaladi. Aristotel, Platon, Ibn Sino kabi buyuk mutafakkirlar inson ruhi va aqliy faoliyati haqida chuqur fikrlar bildirgan. Mustaqil fan sifatida esa psixologiya XIX asrning ikkinchi yarmida 1879-yilda Wilhelm Wundt Leyptsigda birinchi psixologiya laboratoriyasini tashkil etgandan keyin shakllanib bordi.

Psixologiyaning predmeti insonning psixik hayoti va psixik jarayonlaridir. Bu jarayonlar bir necha asosiy guruhni o'z ichiga oladi. Kognitiv (bilish) jarayonlar: sezgi, idrok, diqqat, xotira, tafakkur va nutq. Emotsional jarayonlar: his-tuyg'ular, kechinmalar va affektlar. Irodaviy jarayonlar: maqsad qo'yish, qaror qabul qilish va harakatni boshqarish.[1]

Shaxs xususiyatlari: temperament, xarakter, qobiliyat va yo'nalganlik. Psixologiya predmeti doimo rivojlanib borgan: avval ruh, keyin ong, so'ngra xulq-atvor, nihoyat psixik faoliyatning barcha qirralari o'rganish ob'ektiga aylangan. Hozirgi zamon psixologiyasi shaxsni biologik, ijtimoiy va psixologik birlik sifatida yaxlit o'rganadi.

PSIXOLOGIYA FANINING MAQSADI

Psixologiya fanining asosiy maqsadi insonning psixik hayotini ilmiy asosda o'rganish, tushuntirish va uni amaliyotda qo'llashdan iborat. Bu maqsad bir necha yo'nalishni o'z ichiga oladi: insonning xulq-atvori va ruhiy holatlarini tushunish va izohlash; psixik jarayonlarning qonuniyatlarini aniqlash va ularni bashorat qilish; shaxsning kamol topishi va o'z-o'zini anglashiga yordam berish; jamiyatda sog'lom psixologik muhit yaratishga hissa qo'shish; amaliy sohalarda psixologik bilimlarni qo'llash. Zamonaviy psixologiya nafaqat nazariy bilim berishni, balki insonning hayot sifatini yaxshilashga qaratilgan amaliy choralarni ishlab chiqishni ham o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi.[2]

Xotira turlari. Qisqa muddatli xotira 20-30 soniya davomida 7 ortiqcha-minus 2 ta elementni saqlaydi. Uzoq muddatli xotira yillar davomida ma'lumotlarni saqlab turadi. Operativ xotira joriy vazifani bajarishda ishlaydi. Epizodik xotira shaxsiy hayot voqealarini saqlaydi. Semantik xotira — bilimlar, tushunchalar va faktlarni saqlaydi.

Tafakkur turlari. Ko'rgazmali-harakat tafakkuri 0-2 yosh davrida ustun bo'lib, bola narsa va harakatlar orqali fikrlaydi. Ko'rgazmali-obrazli tafakkur 2-7 yoshda obrazlar va tasvirlar yordamida amalga oshiriladi. Abstrakt-mantiqiy tafakkur 7

yoshdan boshlab shakllana boshlaydi va tushunchalar, mulohazalar, xulosa chiqarish asosida rivojlanadi.[3]

Diqqatning asosiy xususiyatlari.Diqqat hajmi bir vaqtda qabul qilinishi mumkin bo'lgan ob'ektlar soni.Barqarorlik diqqatning bir ob'ektda uzoq vaqt saqlanishi.Taqsimlanish diqqatning bir vaqtda bir nechta ob'ektga yo'naltirilishi.Ko'chish diqqatning bir

ob'ektdan ikkinchisiga o'tishi. To'planish diqqatning ma'lum bir nuqtaga jamlangan holda saqlanishi.

TEMPERAMENT TURLARI:Temperament — insonning tug'ma psixik faoliyat tezligi va kuchini belgilovchi individual xususiyat. Gippokrat tomonidan taklif qilingan va Pavlov tomonidan fiziologik asosi isbotlangan to'rt temperament turi mavjud.Sangvinik faol, optimist, tez moslashuvchan, muloqotchan. Asab tizimi kuchli, harakatchan va muvozanatli. Yetakchilik va tashkilotchilik qobiliyati yuqori.Xolerik portlovchan, energik, tez qaror qiluvchi, maqsadga intiluvchi. Asab tizimi kuchli va harakatchan, lekin muvozanatsiz. Kayfiyati tez o'zgarib turadi.Flegmatik sekin, barqaror, bosiq, vazmin. Asab tizimi kuchli, muvozanatli, lekin sekin harakatchan. Sabr-toqat va ishonchlilik bilan ajralib turadi.Melanxolik sezgir, fikriy, kayfiyati o'zgaruvchan, past harakatlilik.Asab tizimikuchsiz.[4]

Empatiya, san'at va ijodkorlikka moyil bo'ladi.Psixologiya fani vaqt o'tishi bilan ko'plab ixtisoslashgan tarmoqlarga ajralib chiqdi. Ularning har biri muayyan soha yoki guruh bilan bog'liq psixologik masalalarni o'rganadi.Psixologiya fani o'z predmetini o'rganishda bir qancha ilmiy metodlardan foydalanadi.Har bir metod o'zining afzalliklari va cheklovlariga ega.Kuzatish (observatsiya) insonning tabiiy sharoitdagi xulq-atvorini maxsus aralashuvsiz kuzatish. Ishtirokchi va ishtirokchi bo'lmagan kuzatishga bo'linadi.Eksperiment nazorat ostida o'tkaziladigan ilmiy sinov bo'lib, laboratoriya va tabiiy turlarga bo'linadi.So'rovnoma va anketalar shaxsning fikr va munosabatlarini yozma shaklda aniqlash.Test metodlari standartlashtirilgan topshiriqlar orqali psixik xususiyatlarni o'lchash.Suhbat (intervyu) bevosita muloqot orqali ma'lumot to'plash; tuzilgan va erkin suhbat turlari mavjud.Faoliyat mahsullarini tahlil qilish ijod, o'yin, mehnat natijalarini o'rganish orqali psixik xususiyatlarni aniqlash.O'zbek psixologiyasining ildizlari qadimiy Sharq falsafasiga borib taqaladi. Ibn Sino (980-1037) o'zining "Tib qonunlari" asarida ruh va psixika, his-tuyg'ular va kasallik o'rtasidagi bog'liqlik haqida chuqur

fikrlar bayon etdi. Al-Forobiy insonning aqliy qobiliyatlari va ma'naviy kamoloti haqida ta'limot yaratdi. Alisher Navoiy esa "Lisonut-tayr" asarida shaxs va ruh masalalarini badiiy tarzda yoritdi. Psixologiya fani hozirgi kunda jamiyatning barcha sohalarida muhim o'rin egallaydi.[6]

Ta'limda: o'quvchining yosh xususiyatlariga mos dars berish, motivatsiyani oshirish, disleksiya kabi muammolar bilan ishlash, pedagog-o'quvchi munosabatlarini yaxshilash.

Tibbiyotda: onkologiya bemorlari bilan psixologik ish, operatsiya oldi qo'rquvi, reabilitatsiya jarayoni, surunkali kasalliklarda ruhiy yordam.

Biznesda: xodimlarni tanlash va moslashtirish, liderlik uslublari, konflikt boshqaruvi, iste'molchi xulq-atvori va reklama psixologiyasi.

Sportda: musobaqa oldi psixologik tayyorgarlik, motivatsiya oshirish, "flow" holati (oqim holati), muvaffaqiyatsizlikdan tiklanuvchanlik.

Huquqda: guvoh ko'rsatmalarining ishonchliligi, jinoyatchi profili tuzish, qamoqxona psixologiyasi, resotsializatsiya dasturlari. Psixologiya fani ko'plab qiziqarli va hayotga foydali qonuniyatlarni aniqlagan. Pygmalion effekti o'qituvchi yoki rahbar yuqori kutsa, shaxs haqiqatan yuqoriroq natija ko'rsatadi. Bu kutishning kuch-quvvati deb ham ataladi. Placebo effekti soxta dori ham haqiqiy davolovchi ta'sir ko'rsatishi mumkin bu ongning tanaga ta'sirini isbotlaydi.[7]

Dunning-Kruger effekti bilimi kam odamlar o'zlarini mutaxassis deb hisoblaydi, bilimi ko'p odamlar esa o'z bilimsizligini chuqurroq his qiladi. **21 kun qoidasi** biror narsani 21 kun takrorlash uni odatga aylantirishga yordam beradi, lekin ba'zi tadqiqotlar bu muddat 66 kungacha cho'zilishi mumkinligini ko'rsatadi. Bystander effekti atrofda ko'p odam bo'lsa, hech kim yordam bermaydi, chunki har kim boshqasi yordam beradi deb o'ylaydi. Priming effekti oldingi ta'sirlar keyingi xulq-atvorga ongsiz ravishda ta'sir ko'rsatadi.[8]

Xulosa qilib aytganda, psixologiya inson ruhiyati, xulq-atvori va tafakkur jarayonlarini o'rganuvchi muhim fanlardan biridir. Ushbu fan insonning ichki dunyosini anglash, jamiyatdagi munosabatlarni yaxshilash hamda shaxsning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Psixologiyaning asosiy maqsadi inson ruhiy

holatini tahlil qilish, muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat. Shu sababli psixologiya nafaqat ta'lim, balki tibbiyot, boshqaruv, oilaviy munosabatlar va boshqa ko'plab sohalarda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologiya fani insonning ichki ruhiy olamini o'rganuvchi, uning xulq-atvori, tafakkuri, his-tuyg'ulari va shaxsiy rivojlanishini tahlil qiluvchi muhim ilmiy intizomdir. Uning predmeti, maqsadi va vazifalari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularning barchasi insonning yaxlit tushunilishiga xizmat qiladi.

Psixologiyaning falsafadan ajralib chiqqanidan beri ikki asr ichida u katta yo'l bosib o'tdi: ko'plab ilmiy maktablar, tarmoqlar va metodlar shakllandi. Freyd, Maslow, Watson, Piaje kabi buyuk psixologlarning ishlari insoniyat o'zini yanada chuqurroq tushunishiga yordam berdi.[9] Zamonaviy psixologiya nafaqat insonni tushunishga, balki unga amaliy yordam ko'rsatishga ham yo'naltirilgan. Ta'lim, sog'liqni saqlash, biznes, sport va boshqa sohalarda psixologik bilimlarning qo'llanilishi uning hayotiy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Shu sababli psixologiyani chuqur o'rganish barkamol shaxs va barkamol jamiyat qurishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nemov R.S. Psixologiya. Moskva: Vldos, 2003.
2. Karimova V.M. Psixologiya. Darslik. Toshkent: Sharq, 2002.
3. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'qituvchi, 2010.
4. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. Sankt-Peterburg, 2002.
5. Zimnyaya I.A. Pedagogik psixologiya. Moskva: Logos, 2004.
6. Myers D.G Psychology. Worth Publishers, 10th edition, 2013.
7. Freyd Z. Psixoanaliz kirishi bo'yicha ma'ruzalar. Toshkent: Fan, 2005.
8. Maslow A. Motivatsiya va shaxs. Sankt-Peterburg: Piter, 2008.
9. Leontev A.N. Faoliyat, ong, shaxs. Moskva: Politizdat, 1977.